

Temat: Miłość w wierszach Jana Andrzeja Morsztyna

1. Zapoznaj się z sylwetką Jana Andrzeja Morsztyna.

Jan Andrzej Morsztyn

1620–1693

Przedstawiciel bardzo „literackiej” rodziny. Urodził się w 1620 roku w zamożnej szlacheckiej rodzinie. Po zagranicznych studiach trafił najpierw na magnacki dwór Lubomirskich, a później w poczet dworzan królewskich. Tu, m.in. dzięki protekcji królowej Ludwiki Marii, zrobił karierę polityczną, w czym pomogło mu też przejście na katolicyzm (pochodził z rodziny, która wyznawała arianizm). Był dyplomata, pełnił ważne funkcje państwowe, np. od 1668 roku był podskarbisem wielkim koronnym. Gdy na tronie zasiadł Jan III Sobieski, Morsztyn zyskał przyjaźń króla. Zmiana polityki polskiej (z profrancuskiej na proaustriacką) spowodowała konflikt między królem a poetą. Oskarżony o malwersacje oraz zdradę stanu, uciekł

w 1683 roku z kraju (zabrał ze sobą insygnia królewskie, które później odesłał). Do śmierci (1693) mieszkał we Francji.

Twórczość Jana Andrzeja Morsztyna zalicza się do tzw. nurtu dworskiego. Oznacza to, że jego środowiskiem był dwór (magnacki, królewski itd.), a twórczość miała charakter elitarny. Jan Andrzej Morsztyn niezbyt dużo drukował i w ogóle traktował pisanie poezji jako działalność uboczną. Jego utwory krążyły w rękopisach, znali je przede wszystkim ludzie z zamkniętego kręgu (dworzanie, magnaci, artyści). Dziełami zasługującymi na szczególne zainteresowanie są zbiory poetyckie *Lutnia* (ponad 200 utworów) i *Kanikuła albo Psia gwiazda* (nieco ponad 30 wierszy). Drukiem ukazały się pod koniec XIX wieku.

2. Odpowiedz na poniższe pytania, dotyczące portretu Jana Andrzeja Morsztyna.

Zwróć uwagę na:

- **ubiór**
- **pozę**
- **wyraz twarzy**
- **tło**
- **atrybuty, rekwizyty**
- **kolorystykę**
- **kompozycję obrazu**

Hyacinthe Rigaud, Portret Jana Andrzeja Morsztyna, 1690, olej na płótnie, domena publiczna

W jaki sposób portret może charakteryzować przedstawioną na nim osobę? Co portret Jana Andrzeja Morsztyna mówi o nim?

2. Jan Andrzej Morsztyn jako marinista.

Marinizm jest strategią poetycką opartą na doborze wyszukanej, skomplikowanej formy opartej częstokroć na z góry założonym pomysle, który w finale ma zaskoczyć czytelnika i wprowadzić go w stan

tw. „stupore”. Na kanwie tego stylu późniejsze epoki wykształciły konceptyzm korzystający z zasady wejścia z czytelnikiem w pewnego rodzaju grę słowną opartą na szeregu środków poetyckich, przede wszystkim paradoksie i alegorii, ale również korzystającą w nowatorski sposób z anafory i epifory, przestawienia szyku zdania (inwersji), zaskakująco dobranego epitetu, hiperboli i gradacji.

Za osiągnięcie marinizmu uznaje się też wprowadzenie do poetyckiej stylistyki antytezy polegającej na paradoksalnym zestawieniu ze sobą podmiotu i orzeczenia, które w myśl logiki wzajemnie się wykluczają (np. znane z pieśni Franciszka Karpińskiego zestawienie „blask ciemnieje”). Marinizm cechował się również licznymi, rozbudowanymi metaforami, które wprowadzały do tekstu wrażenie przesadnego bogactwa, przepychu; stanowił w tym względzie przedłużenie cech barokowych sztuk plastycznych na sferę literatury.

Nazwa stylu pochodzi od jego twórcy – Giambattisty Mariniego, jednego z najbardziej cenionych poetów włoskiego baroku.

3. Cechy poezji J. A. Morsztyna jako marinisty.

- poezja dworska
- tematyka miłości i śmierci
- ton lekki i wyrafinowany język poetycki
- wiersze oparte na konceptach
- cel poezji zdumiewanie, prowokowanie czytelnika
- ukazywanie subiektywizmu piękna i świata
- zmysłowość i sensualizm ukazanej miłości wynikająca z libertyńskich przekonań negujących religię i świat duchowy

"Redivivatus" Jan Andrzej Morsztyn

Teza interpretacyjna: 1. Wiersz wyraża marzenie człowieka o miłym i niestrasznym życiu po śmierci. 2. Utwór mówi o wolnych od zobowiązań moralnych marzeniach odrzuconego kochanka. 3. Wiersz jest rodzajem dworskiego flirtu z kobietą, która zauroczyła podmiot liryczny.

Argumentacja - analiza i interpretacja wiersza:

- **tytuł** wiersza możemy rozumieć jako „powtórne wcielenie” – zapowiada tematykę „**wędrowki dusz**”, motywu zaczerpniętego przez Morsztyna ze starożytności od **Pitagorasa**, który upowszechnił na gruncie europejskim ten pogląd typowy dla religii Wschodu, dusza po śmierci wchodzi w nowe ciało - ponownie ludzkie, zwierzęce bądź roślinne w zależności od tego, jak żyła, na końcu wędrowki następuje zjednoczenie z istotą boską;
- **podmiot liryczny** ujawnia się w II cz. wiersza – marzyciel, libertyn, redivivatus, czyli przywrócony do życia, ponowne wcielenie bardzo go pociąga, ponieważ umożliwiłoby mu to rozpoczęcie życia w zupełnie nowym, młodym ciele i realizację marzeń o zbliżeniu do kobiety (Jagi) , która teraz go odrzuca;
- **koncept:** wprowadzenie rozważań filozoficznych i motywu religijnego do prowadzenia flirtu z uwielbianą kobietą. Poeta marzy o wędrowce dusz (Pitagoras) i reinkarnacji, by być przed kolejnym wcieleniem jako wiatr, który spoczywa w letni dzień na jasnych piersiach kobiety ;
- **sytuacja liryczna:** pierwszej części utworu mamy do czynienia z dłuższym wywodem filozoficznym, dotyczącym **tematyki metafizycznej**. W pewnym sensie stanowi refleksję podmiotu lirycznego na temat poglądów starożytnych myślicieli. Tak naprawdę podmiot ma zamiar przed kolejnym wcieleniem oddać się uwielbieniu płci przeciwnej. Podporządkowując wszystko temu celowi, nawet śmierć nie wydaje się podmiotowi straszna, a najprzyjemniejsze będzie oczekiwanie na kolejne wcielenie - czas pełnej wolności, kiedy jako wiatr będzie do woli muskał ukochane ciało kobiety.
- wykorzystanie okresu warunkowego [konstrukcja zdania złożonego, w której jedno zdanie wyraża warunek "jeśli", a drugie informację o tym, co się stanie, gdy warunek będzie spełniony]: jeśli prawdą okaże się przekonanie Pitagorasa o wędrowce dusz, może nie

bać się śmierci i drwić z niej, a wtedy będzie mógł jako wietrzyk pieścić dziewczynę, na co mu teraz najwidoczniej nie pozwala.

- rozbudowane porównanie wędrówki dusz do marzenia kochanka zrealizowanego po śmierci
- puenta - oczekiwanie na nowe wcielenie między piersiami kochanki (metafora alabastrowej jaskini),
- kontekst mitologiczny i biblijny: motyw vanitas (Kohelet) - przemijania – mitologiczne „Parki zwiną przędzę”,
- kontekst filozoficzny: filozofię platońską (motyw 2 połówek), którą zwykle łączono z tematem miłosnym, zastąpił wschodnią reinkarnacją, czyniąc z niej przedmiot żartu. (odwołanie do "Trenu X" - Urszulka jako słowiczek, motyw reinkarnacji)

"Na koszulę brudną" Jan Andrzej Morsztyn

Tezy interpretacyjne: 1. Wiersz pokazuje zniewalającą moc miłości.
2. Utwór stanowi miłosny flirt, pozbawiony szczerości wyznania miłosnego.

- **tytuł** utworu wskazuje na **koncept** wiersza, w którym rękaw koszuli staje się metaforą zniewolenia miłosnego i odnosi się do związku frazeologicznego "mieć asa w rękawie" - piękna kobieta zamiast asa ma w rękawie młodzieńców, tzn. trzyma ich na podorędziu, zniewala, ale nie ofiarowuje nic w zamian; to znowu stanowi punkt wyjścia dla metafory określającej rękaw jako "serc naszych komin" - serca mężczyzn płoną tak, że okopciły rękaw - brudna koszula jest więc kominem spalonych (złamanych) serc kolejnych mężczyzn; koncept ujawnia ostatecznie **puenta** wiersza;
- **podmiot liryczny** - jeden z adoratorów Jadwisi, pała do niej uczuciem, godzi się z sytuacją, że nie jest jedyny, ale prosi kobietę, by nie męczyła adoratorów, ale trzymała ich w białej koszuli (zapewne jest to symbol niewinności). Dama jako zwycięzczyni może niewolić nieszczęśliwych mężczyzn, ale tutaj

ponownie pojawia się prośba podmiotu lirycznego, który prosi, by ich nie brudziła.

- **adresatka liryczna** - Jadwisia - niezwykle piękna, czego wykładnikiem jest duża liczba adoratorów (hiperbola), ale nieczuła, bawi się ich uczuciami, niewoli swym wdziękiem. podmiot liryczny zwraca się do niej po imieniu w formie **apostrofy**;
- wiersz jest zawołanym **erotykiem**, opis uczucia i relacji między kobietą i mężczyzną zostaje tu ujęty w sposób specyficzny, nietypowy, zupełnie niepodobny do np. renesansowych ujęć miłości.
- **kontekst historycznoliteracki** - barok lubuje się w conceptach oraz czyni kategorią estetyczną brzydotę, która zostaje wprowadzona do poezji - "koszula brudna", "rękaw skopcili"